

Història

Les postures d'Albert Camus i de Jacint Masgrau sobre les responsabilitats polítiques

Jordi Galofré

Jacint Masgrau
(1895-1950).

Després de totes les guerres, la construcció de la pau sol comportar el problema de les responsabilitats polítiques d'aquella part de la població que va col·laborar amb l'enemic vençut. Aquesta és una qüestió que es va plantejar amb virulència a la França de 1945, i va estar present també en les reflexions dels vençuts a la Guerra Civil Espanyola de 1936-1939, especialment quan encara esperaven que l'esfondrament final del nazisme alemany i del feixisme italià comportaria la caiguda de la dictadura del general Franco.

El pensador francès i el republicà banyolí van coincidir en una reflexió que pot aportar llum a l'actual debat sobre la memòria històrica

Vegem quin va ser el pensament, en aquest aspecte, de dues persones contemporànies: un pensador francès, Albert Camus, i un republicà banyolí, Jacint Masgrau. Tots dos van viure la dolorosa experiència de la guerra. L'un va patir l'ocupació i la persecució nazi, però finalment va veure com el totalitarisme era vençut; l'altre va patir la derrota i l'exili i va morir sense veure la recuperació dels seus ideals esfondrats per la dictadura. Tots dos van reflexionar sobre la misèria humana: Camus, sobre la situació creada pel col·laboracionisme de molts francesos, i Masgrau, sobre la participació de moltes persones en els actes criminals del règim franquista. Les seves reflexions, fetes fa més de 60 anys, no han perdut actualitat i poden aportar una mica de llum en el debat actual sobre la memòria històrica.

Albert Camus

Albert Camus va ser un intel·lectual francès compromès amb el seu temps. Nascut a Algèria el 1913 i d'ascendència menorquina per part de mare, va estudiar filosofia a Alger. El seu primer assaig, *L'envers et l'endroit*, publicat el 1937, ens dona ja una de les claus del seu pensament: la solitud i l'absurditat del destí dels homes. Per aquella època va prendre partit públicament a favor de la República espanyola. El 1940 es va traslladar a París i va entrar a treballar a la redacció de *Paris-Soir*. Quan es va produir l'ocupació alemanya es va instal·lar a Clermont-Ferrand i a Lió. Membre actiu de la Resistència, va dirigir i impulsar el periòdic clandestí *Combat*. La publicació, el 1942, de *L'étranger*, li va donar una gran popularitat, que va augmentar amb *Le mythe de Sisyphe* (1942) i, sobretot, *La peste* (1947). La seva relació amb Jean-Paul Sartre el va portar a dirigir amb ell *Temps Moder-*

nes i a ser una de les figures més conegudes del moviment existencialista francès. La denúncia de Camus de la dictadura estalinista va provocar la ruptura amb Sartre i la desvinculació de *Temps Modernes*. Fidel al seu compromís polític, l'any 1952 va dimitir del seu lloc a la Unesco en disconformitat amb l'admissió de l'Espanya franquista en aquest organisme internacional. Va escriure també nombroses obres teatrals, les més conegudes de les quals són *Calígula* (1944), *Le malentendu* (1944) i *Les justes* (1950). L'any 1957 va ser guardonat amb el premi Nobel de literatura. Va morir en un accident de circulació l'any 1960, quan encara no havia complert els 47 anys.

Jacint Masgrau

Jacint Masgrau i Butinyà va néixer a Banyoles el 1895, en una família d'arrels banyolines i de significació catalanista i republicana. Féu estudis de dret a Barcelona i va entrar a treballar a la banca que el seu pare tenia a Banyoles. Dirigent d'Acció Catalana, el 1931 fou designat alcalde de Banyoles, va continuar com a regidor després de les eleccions municipals de 1934 i va ser destituït i empresonat arran dels fets del Sis d'Octubre. Tornà a l'Ajuntament després de les eleccions de 1936 i fou elegit alcalde per segon cop. Substituït el consistori per un comitè de guerra el juliol de 1936, Jacint Masgrau fou apartat de l'alcaldia, però tornà a l'Ajuntament com a regidor el mes d'octubre de 1936, de nou en representació d'Acció Catalana. Al final de la guerra, el mes d'octubre de 1938 va tornar a assumir l'alcaldia, amb la voluntat de limitar, en la mesura del possible, les conseqüències negatives del caos dels darrers mesos de guerra. Exiliat a França el mes de febrer de 1939, es va

Albert Camus
(1913-1960).

instal·lar a Escatelens, prop de Montauban, on va viure amb un seu germà. Allí va passar set anys d'exili, dedicat a les feines del camp i patint l'enyorança de la seva família i de la seva ciutat. Va retornar a Banyoles el 1945, i hagué de portar una vida retirada de tota activitat pública, fins que li sobrevingué la mort, l'any 1950, als 55 anys.

Ni odi ni perdó: justícia basada en la memòria

Albert Camus va formular el seu pensament sobre les responsabilitats polítiques dels col·laboracionistes en uns articles que va publicar a *Combat* els anys 1944 i 1945, quan aquesta pro-

blemàtica preocupava i dividia la societat francesa. Els articles van ser publicats en un recull fet pel mateix Camus i titulat *Actuelles*. El primer volum d'aquest recull, subtítulat *Chroniques (1944-1948)*, es va publicar l'any 1950.

En un d'aquests textos, titulat «La nit de la veritat» i publicat el 25 d'agost de 1944, el mateix dia que París era alliberat, deia: «Arribarà el moment de la felicitat, de la tendresa justa. Però aquesta pau no ens trobarà oblidadissos.

I a alguns de nosaltres no ens abandonarà mai la cara dels nostres germans desfigurats per les bales, la fraternitat viril d'aquests anys».(1) Pocs dies després, el 30 d'agost, en un altre article titulat «El temps del menyspreu», després de fer referència a la tortura i l'assassinat de ciutadans francesos a mans dels nazis, afirmava: «No és l'odi qui parlarà demà, sinó la justícia mateixa, fonamentada en la memòria».

El curs de la guerra va anar fent via i a final de 1944 pràcticament tota

França havia estat alliberada. Les operacions bèl·liques s'havien traslladat a Alemanya, que va ser definitivament derrotada el mes de maig de 1945. França es va trobar immersa en un gran debat sobre la responsabilitat dels col·laboracionistes. Considerat exponent màxim del col·laboracionisme, el mariscal Pétain va ser jutjat i condemnat a mort el mes d'agost de 1945, tot i que posteriorment la pena li va ser commutada per la de cadena perpètua. L'escriptor François Mauriac va intervenir en aquest debat, i es va posicionar a favor del perdó. Camus, en un article publicat l'11 de gener de 1945, hi va polemitzar en aquests termes: «Cada vegada que, a propòsit de la depuració, vaig parlar de justícia, Mauriac va parlar de caritat. I la virtut de la caritat és tan singular que semblava que jo, reclamant justícia, propugnés l'odi. Es podria dir, realment, sentint el senyor Mauriac, que ens és absolutament necessari triar, en aquests afers quotidians, entre l'amor de Crist i l'odi dels homes. Doncs no! Som uns quants els qui rebutgem alhora els crits d'abominació que ens arriben d'una banda i les sol·licitacions entendrides que ens arriben de l'altra. I que busquem, entremig de tots dos, aquesta veu justa que ens donarà la veritat sense la vergonya». Camus aprovava el desig de Mauriac de no fer créixer l'odi, però no a costa d'augmentar la mentida. Per a ell, tant l'odi com el perdó eren dues solucions errònies, dos camins que no duïen enlloc, dues opcions desastroses. Afirmava rotundament que no sentia cap inclinació per l'odi, però tampoc no trobava bé el perdó, que, en aquells moments, entenia com un greuge.

Camus va tornar a exposar les seves idees en una al·locució que va pronunciar en un acte organitzat per L'Amitié Française a París, el 15 de

Jacint Masgrau durant el seu exili, el mes d'abril de 1942.

Camus parlava de no cedir a l'odi per no actuar com el hitlerisme, i Masgrau s'oposava a la venjança per no seguir els passos del falangisme

RAFAEL VILARUBIAS.

Jacint Masgrau parlant en un acte de celebració del segon aniversari de la República, a la plaça Major de Banyoles, el 14 d'abril de 1933.

març de 1945. S'hi va fer ressò de la polèmica que crispava la societat francesa i, de la mateixa manera que s'havia oposat a la mentida, al perdó o a l'oblit, també s'oposà a l'odi, a l'odi de les víctimes que es contraposava a l'odi dels botxins i que, segons ell, envaïa la societat francesa: «Cal curar aquests cors enverinats. I demà, la victòria més difícil que hem d'obtenir sobre l'enemic haurà de ser sobre nosaltres mateixos que l'hem d'aconseguir, amb un esforç superior que transformarà la nostra set d'odi en desig de justícia. No cedir a l'odi, no concedir res a la violència, no admetre que les nostres passions esdevinguin cegues, vet aquí el que encara podem fer per l'amistat i contra el hitlerisme». Deixar-se arrossegar per la violència i l'insult, com fan molts, significa conti-

nuar cedint a l'enemic. La crítica, segons Camus, no ha d'esdevenir insult. Es tracta, en definitiva, de preservar la intel·ligència.

Ni venjança ni impunitat: justícia

Quan Jacint Masgrau va tornar de l'exili, a final del 1945, va haver de començar un altre exili, aquest cop interior. Apartat de la vida pública de la seva ciutat, reduït el seu cercle d'amistats, sense poder expressar públicament les seves idees, no va, però, renunciar a escriure i a posar sobre el paper les seves opinions. No eren uns escrits destinats a ser publicats, sinó més aviat una manera d'intentar fer front a l'opressió i a la misèria intel·lectual provocada per la dictadura del general Franco. Un

d'aquests papers va ser escrit, segurament, l'any 1946, poc després de tornar a Catalunya i quan encara no havia perdut l'esperança que la victòria dels aliats provoqués l'esfondrament de la dictadura franquista. Pensant, doncs, en aquest futur que imaginava immediat, Jacint Masgrau es va plantejar el tema de les responsabilitats polítiques dels qui havien col·laborat amb la política repressiva del règim dictatorial.

Partint de la base que l'exigència de responsabilitats era ineludible, Masgrau formulava clarament quina havia de ser, al seu parer, la condició fonamental de la futura llei de responsabilitats polítiques: l'exemplaritat. Havia de ser una llei que no fos venjativa però que tampoc deixés lloc a la impunitat, és a dir, havia de ser justa.

Albert Camus.

Jacint Masgrau es declarava partidari d'exigir a tots i a cada un dels responsables les responsabilitats que haguessin contret, però s'oposava a practicar la venjança. I ho argumentava en aquests termes: «Si aspirem a restablir a Espanya un règim de democràcia i llibertat estable i a viure en pau i tranquil·litat ciutadana, si acceptem el fet concret i fatal de la necessària convivència pacífica de tots els espanyols en el territori d'Espanya, no tenim altra solució que establir un règim just, regit i ordenat per lleis justes, tan justes com sia possible dintre les naturals i irrenunciables imperfeccions de totes les coses humanes, i la primera condició que s'exigeix per a arribar a la justícia és desprendre'ns de les passions i els mals instints que portem sempre latents en el cor, per mirar-nos les coses amb serenor d'esperit, objectivament, com si a nosaltres no ens interessessin per res, ni en res ens afectessin les solucions que hi sien donades. La venjança, pel sol fet d'ésser venjança, ja no és ni pot ser autèntica i veritable justícia, i si ens

proposem d'ésser justos no tenim més remei que renunciar a tot allò que no sigui just, i, per tant, hem de renunciar a tot esperit de venjança».

Renunciar a la venjança i optar per la justícia no volia dir, en cap cas, desmemòria: «No, no oblidem cap de tants dolors passats, no podem oblidar-los, després d'haver sentit sobre el nostre esperit les tortures de set anys d'exili. També, també hem sentit covar intensament, cobejosament, dins el nostre cor la passió de la revenja; i se'ns ha encès la sang davant de tanta indignitat i tanta injustícia. Confessem amb tota franquesa que ens ha costat esforços enormes de voluntat i comprensió arribar a trobar aquesta serenor d'esperit que tenim avui i renunciar definitivament a tota idea de venjança».

És per una exigència de recta consciència moral que Jacint Masgrau s'oposava al sentiment de venjança: «Nosaltres, homes de cor, que sabem què és sentir pietat per les desgràcies alienes i que sabem commoure'ns davant el dolor dels nostres semblants;

els que hem clos el puny de ràbia i hem sentit dintre nostre tota la cremor de la sang roenta que es revoltava en la impotència davant les iniquitats i injustícies de què eren víctimes pobres innocents, no hem de voler degradar-nos i envilir-nos, deixant-nos arrossegar com ells per l'odi i la venjança pels pendents inacabables del crim i de la perversitat».

A més, la venjança crida venjança i, d'aquesta manera, no es pot arribar a cap solució estable: «Els excessos dels uns durant els primers temps de la guerra civil creen els altres, o almenys amb ells intentaren justificar els franquistes llurs propis excessos, i els excessos d'aquests han creat el clima vindicatiu que molts defensen i aspiren a practicar quan creguin arribada l'hora. Però, seguint la cadena dels fets, ens trobaríem seguríssimament dintre ben pocs anys que els excessos de demà crearan a llur torn un nou esperit de revenja per a demà passat, i així successivament, per no acabar-se mai».

La conclusió, per tant, és ben clara: «Cal exigir responsabilitats, sí, totalment d'acord, però cal apartar-nos com d'un mal cert de tota política inspirada per l'instint i d'aquell "ja me la pagaràs!" si no volem caure irremediablement, com han fet els falangistes, en el camí de la iniquitat».

La voluntat d'evitar la venjança no suposa, però, el perdó. «Impunistes, doncs, direu?» —es pregunta Masgrau— «No, de cap manera.» Per a ell era evident que la resolució del problema de les responsabilitats era d'una importància cabdal per a la convivència a casa nostra. «Si ens declaréssim impunistes, el que fariem en realitat seria no resoldre el problema, o sia, la pitjor de totes les solucions.» La postura de Jacint Masgrau en relació amb una política de perdó era ben clara: «Honradament, no es pot ésser impu-

Punts de coincidència: ni odi ni oblit, ni venjança ni impunitat; justícia basada en la memòria i veritat sense vergonya

A. GAMET.

Soldats alemanys a Llívia.

nista. Ni en nom de Déu ni de cap principi o llei humana, és lícit defensar l'impunisme. Si apliquéssim, com a solució d'aquest problema, aquelles dites populars "el passat, passat" i "el que hagi estat, hagi estat i oblidem-ho tot", seria cometre un error polític que podria costar-nos molt car, com seria també una enorme injustícia».

En resum, doncs, justícia sense venjança.

La recta consciència moral

És força improbable que Jacint Masgrau conegués els articles de Camus. D'una banda, no tenim notícia que *Combat* arribés a Escatalens, on Jacint Masgrau va passar el seu exili. D'altra banda, Masgrau no es va relacionar amb la Resistència francesa, ni tam-

poc amb els altres exiliats catalans. Va viure apartat de tothom a Escatalens i, en retornar a Banyoles, va continuar isolat, sense refer les relacions polítiques de la dècada anterior. No devia conèixer, per tant, el pensament de Camus.

Amb tot, és sorprenent la similitud dels dos plantejaments. Camus s'oposava al sentiment d'odi i afirmava que cal transformar-lo en desig de justícia, que cal fer un esforç que transformi la set d'odi en desig de justícia. Masgrau utilitzava la paraula *venjança*, en lloc d'*odi*, i deia que cal renunciar-hi per poder ser justos, tot fent referència a l'esforç de voluntat que cal fer per arribar a la serenitat que suposa haver superat el sentiment de venjança. Camus parlava de no cedir a l'odi per no fer com el

hitlerisme, i Masgrau s'oposava a la venjança per no seguir els passos del falangisme. Tots dos, finalment, s'oposaven a la desmemòria, a l'oblit i al perdó. Justícia basada en la memòria, veritat sense vergonya, deia Camus, i Masgrau afirmava que no eren «impunistes», que calia exigir responsabilitats des de la justícia i l'exemplaritat.

S'acaben aquí les coincidències. Les idees de Camus han tingut una difusió notable, no sols per la seva publicació a *Combat* sinó, sobretot, per la seva inclusió en el recull d'articles que hem esmentat, del qual s'han fet nombroses edicions i diverses traduccions a altres llengües.⁽²⁾ Les idees de Jacint Masgrau, en canvi, van quedar recollides en uns papers que la família va guardar amb devoció i només han tingut una molt tardana i limitada difusió, en ser incorporades, com a apèndix, a la seva biografia.⁽³⁾

La comparació, però, del pensament d'aquests dos homes, que van patir les urpades del totalitarisme, ens aboca a dues conclusions. La primera, el reconeixement de la seva grandesa moral, de la seva rectitud d'esperit, del seu sentit de la justícia. La segona, l'evidència que dues consciències rectes reaccionen de manera similar davant situacions també similars.

Jordi Galofré
és historiador.

Notes

1. No hi ha cap edició en català d'aquests articles. Tots els fragments que reproduïm els hem traduït directament del francès, a partir de l'edició esmentada, publicada per Gallimard el 1950.
2. N'hi ha una edició en castellà: Albert CAMUS: *Crónicas (1944-1953)*. Madrid, Alianza Editorial, 2002.
3. Jordi GALOFRÉ: *Jacint Masgrau i Butinyà. Per Banyoles i per la República*. Banyoles, Ajuntament de Banyoles, 1999.